

## ***IN MEMORIAM***

### **IN MEMORIAM ПРОФ. Д.Ф.Н. ИВАН КАСАБОВ (1952–2022)**

#### **IN MEMORIAM OF PROF. IVAN KASABOV (1952–2022)**

На 1 юни 2022 г. на 70-годишна възраст почина проф. Иван Касабов – един от големите български лингвисти и семиотици, доктор на филологическите науки, професор по езикознание, реторика и семиотика в Нов български университет. Проф. Касабов беше забележителен лексикограф, един от авторите и редакторите на многотомния академичен тълковен „Речник на българския език“, автор на „Семантичен речник-минимум“, съ-автор, редактор и отговорен редактор на двутомния „Универсален енциклопедичен речник“.

Иван Касабов е роден на 4 февруари 1952 г. в София. Завършва българска филология и втора специалност философия в Софийския университет „Св. Климент Охридски“ през 1974 г. Професионалният си път започва в Института за български език при БАН, където е назначен като специалист от 1975 г. През 1978 г. става научен сътрудник, а в периода 1993–2005 г. е старши научен сътрудник. Заместник-директор е на Института за български език от 1999 до 2002 г.

Иван Касабов защитава докторска дисертация на тема „Семантични проблеми на речниковата работа и теория за семантичен речник-минимум“ (1987 г.), а през 2006 г. придобива научната степен „доктор на филологическите науки“ с дисертационен труд на тема „Граматика на семантиката“. Специализира в Женевския университет с изследване за мотивираността на езиковия знак върху ръкописния архив на Фердинанд дьо Сосюр (2004–2005).

Научните интереси на проф. Ив. Касабов са в областта на лингвистиката, семиотиката, семантиката, лексикологията, лексикографията, реториката и стилистиката. Има издадени 5 монографии, публикува над 50 статии и студии в национални и международни научни издания. Участва с доклади в много научни конференции и форуми у нас и в чужбина.

Дебютната книга на Ив. Касабов „Семантичен речник-минимум“ (София, УИ „Св. Климент Охридски“, 1990) представя собствената му теория за семантичен речник-минимум, която се опира на световните постижения в областта на лингвистиката. Състои се от кратка теоретична част и приложна част – речник от около 850 думи, които съставят ядрото на българската лексикална система. Думите в речника са организирани по два допълващи се принципа: първо са представени по лексико-семантични полета, а след това в азбучно-гълковна част е разкрита тяхната семантика, като двете части са свързани чрез препратки с индекси. Речникът представлява семантичен модел на езика. Новото издание е със заглавие „Основни лексикографски проблеми и семантичен речник-минимум“ (София, НБУ, 2019).

Изследването „Граматика на семантиката“ (София, УИ „Св. Климент Охридски“, 2006) е оригинална теория на проф. Ив. Касабов, резултат от дългогодишна теоретична и преподавателска работа в областта на семантиката, семиотиката, реториката и общото езиковедие. В първата част е направен исторически обзор на идеята за „идеалния“ език, представени са хипотезата за нулевата степен на езика и теорията за минималния език. Очертани са границите на семантиката сред другите научни области, коментирани са класическите методи за изследване на значението и е предложен опростен модел на семантичната структура на думата. Във втората част авторът представя собствената си семантична теория чрез обща синонимна схема на смисъла и значението на лингвистичния знак с 66 термина. Третата част е посветена на откритията от проф. Касабов единен граматико-семантичен принцип, действащ на всички езикови нива – падежът, на мотивираността на езиковия знак и на особената роля на синекдохата в семантичната мотивация. В заключението е направен паралел между конституентните нива на езиковия знак и различните науки и изкуства.

Темата за падежа Ив. Касабов разработва в редица статии: „Принципът на падежа в семантиката“ (В: *Светът на речника. Светът в речника. Юбилеен сборник, посветен на 70-годишнината на чл.-кор. д.ф.н. Емилия Пернишка*. Велико Търново, ИК „Знак’94“, 2006), „За ролята на падежа в „безпадежните“ езици“ (Българска реч, 2009, бр. 3), „За падежния принцип в семантиката и словообразуването“ (В: *Словообразуване и лексикология. Доклади от Десетата международна конференция на Комисията по славянско словообразуване при Международния комитет на славистите*. София, 1–6 октомври 2007 г. София, УИ „Св. Климент Охридски“, 2009), „Отново за централната роля на падежа в езика“ (В: *Слово и словесност. Сборник в чест на доц. д-р Юлия Балтова*. София, ИК „Емас“, 2010).

Проф. Ив. Касабов е автор на третия том от колективната монография „Българска лексикология и фразеология“ със заглавие „Проблеми на общата лексикология“ (София, АИ „Проф. Марин Дринов“, 2013). В първата

част на книгата се разглежда думата като основна единица на езиковата знакова система, направена е обща семантична характеристика на думата. Подробно са разяснени типовете значения на думата: предметно (пряко, основно), граматично-категориално, терминологично, съчетателно обусловени значения, производни (непреки, преносни) значения, етимологично значение. Представени са лексикографските тълкувания на различните типове значения, както и методите за изследване на значението на думата. Във втората част е предложен семиотичен модел на думата знак. Специално са разгледани разнообразните системно-структурни отношения в лексиката. Обсъдени са специфичните проблеми на арбитраността и мотивираността на езиковия знак, както и така наречената вътрешна форма на думата. Последната глава се занимава с отношенията между идиолектно, социолектно и реторично в езика и с резултатите от техните взаимодействия – езикова култура, кич и просторечие. В заключението са очертани съвременните комуникационни специфики и са направени прогнози за бъдещото развитие на глобалното общество на интернет цивилизацията.

Книгата на проф. Ив. Касабов „Лингвистиката между строгите науки и свободните изкуства“ (София, НБУ, 2008) е организирана според оригиналната му идея за мястото на лингвистиката сред другите науки и различните изкуства. В нея науката за езика се разглежда като основна хуманитарна дисциплина.

„Забавна семантика за всички с илюстрации“ (София, НБУ, 2012) е мултимедиен учебник в две части – с 84 страници текст, както и достъпно представяне на теорията на семантиката в обем от 86 страници текст със схеми и таблици.

Голям дял в професионалния път на проф. Ив. Касабов заема лексикографската му дейност. В интервю за списание „Наука“ той споделя, че речниците са го запалили по науката още от ранна ученическа възраст (<http://nauka.bg/2015/74/Intervu-na-prof-Ivan-Kasabov-ot-NBU.pdf>).

Над 30 години той работи като лексикограф в Секцията за българска лексикология и лексикография на Института за български език по основния и най-важен многогодишен колективен научноизследователски проект „Речник на българския език“. Той е автор на речникови статии в том 5, 6, 8, 9, 10, 11 и в преработения том 1 (от 2001 г.), редактор е в том 11 и 12, отговорен редактор на преработения том 3 (от 2006 г.).

Ценен принос за българската лексикография представлява двутомният „Универсален енциклопедичен речник“ (София, ИК „Свидас“. Т. 1, 1999. Т. 2, 2003) с автори Ив. Касабов и Кр. Симеонов, под общата редакция на Ив. Касабов. Речникът получава много висока оценка от рецензентите: проф. Кр. Чолакова го определя като „забележително лексикографско постижение“ и посочва, че е „построен на солидна теоретична основа и методика“, а според акад. Ив. Дуриданов речникът е „изработен на високо на-

учно равнище, съобразен с модерните теоретически принципи“. В предговора на речника Ив. Касабов посочва разликите между речник и енциклопедия и обяснява своя уникален метод – да представи трите типа значения на думата, свързани със семиотичната тридялба на знаците (по Ч. Пиърс) на индекси, символи и икони: научно-енциклопедично, лингвистично и поетико-митологично-фразеологично. Трите типа значения Касабов определя като необходими и основни характеристики на съдържанието (семантиката) на думата. Така „Универсалният енциклопедичен речник“ съдържа в себе си 10 речника: тълковен, идеографски, енциклопедичен, етимологичен, метафорично-поетически, антропонимен, географско-политически и исторически, речник на чуждите думи и международната лексика, терминологичен. Ив. Касабов определя речника като универсален енциклопедично-лингвистичен тълковно-културен речник от комбиниран тип, който „представя в сбита форма съвременните знания на човечеството в различните области на науката и ще замести все още липсващ у нас специален речник по история на културата“ (акад. Ив. Дуриданов, цитат от неговата рецензия на задната корица на т. 1).

Ив. Касабов е автор и редактор на други речници. Като част от поредицата справочници „Библиотека за ученика и студента“ излиза „Речник на чуждите думи“ (София, Изд. „Атлантис КЛ“, 1996) с автори Г. Армянов, Б. Георгиев, Ив. Касабов, Л. Крумова-Цветкова, С. Павлова, М. Чоролеева. Речникът съдържа около 30 000 думи – заемки и техните производни, както и собствени имена от чужд произход. Информацията за думите е поднесена достъпно, като дефинициите са осъвременени и са отразени промените в значенията на някои думи.

Ив. Касабов участва и в съставянето на „Литературен речник за ученици“ (София, Хейзъл, 2000) заедно Росица Димитрова. Автор е на речниковите статии за общокултурни термини и е редактор на речника.

Ив. Касабов е един от инициаторите за създаването на „Университетски речник – основни понятия“ – проект на НБУ. Статиите му „Дума“ (<https://nbu-rechnik.nbu.bg/bg/obsht-spisyk-na-ponqtiaq/duma>), „Йерархия“, „Опозиция“ и „Термин“ представляват синтезирани изследвания с посочена литература и свидетелстват за задълбочените му енциклопедични и лингвистични познания.

Към лексикографската дейност на проф. Ив. Касабов може да се отнесе и работата по проектите, в които е ръководител и участник: „Речник на жестовете“ – международен проект с Технологичния университет в Берлин, „Електронна база данни на българската антропонимия. Идентичност, практика и регулация на личните имена“ – проект, финансиран от Фонд „Научни изследвания“.

Преподавателската дейност на Ив. Касабов е свързана с два университета. В Софийския университет е бил хоноруван асистент по общо езикознание и семантика (1991–1992) и хоноруван доцент по общо езикознание,

семантика и семиотика (1993–2001). В Нов български университет е бил доцент по общо езиковедие, семантика, семиотика и реторика (1993–2007), а след това професор (2007–2019). Заемал е административни длъжности в Нов български университет: декан на Бакалавърски факултет (1993–1996), ръководител на департамент „Науки за езика“ (1993–1995), ръководител на департамент „Лингвистика и чуждоезиково обучение“ (1995–1997). Бил е гост лектор в други университети у нас и в чужбина.

Проф. Ив. Касабов е сред активните учени на Югоизточноевропейския център по семиотика, в чиито летни школи по семиотика участва 19 последователни години (1994–2010), със собствени приноси в изследванията върху Чарлз Пиърс, Фердинанд дьо Сосюр и Алгирдас Жулиен Греймас. През 2016 г. организира конференция, посветена на 100-годишнината от издаването на „Курс по обща лингвистика“ на Сосюр. Сборникът с докладите от тази конференция със заглавие „Векът на структурализма“ (София, НБУ, 2017) е посветен на 65-годишнина на проф. Касабов – „един от последните истински структуралисти, които не гледат на метода си като на анахронизъм и който в някакъв смисъл осъществи идеала на структуралиста: да създаде речник в затворена система, в която всяка дума се пояснява само с думи от същия речник“ (доц. Васил Гарнизов, съставител на сборника). Там е публикувана пълна библиография на трудовете на проф. Ив. Касабов.

На родоначалника на структурализма и неговия знаменит „Курс по обща лингвистика“ проф. Касабов посвещава и статията „Сто години след Курса на Фердинанд дьо Сосюр“ (Съпоставително езиковедие, 2018, кн. 1). В нея разглежда възникването и развитието на термините *структура* и *структурализъм*, както и свързаните с тях терминологични двойки *система* и *системност*, *цяло* и *холизъм*, *функция* и *функционализъм*.

Научните идеи на проф. Ив. Касабов инспирират част от статиите в юбилейния сборник „Общество, думи, съзнание“ (София, АИ „Проф. Марин Дринов“, 2018). Сборникът е посветен на трима от най-изтъкнатите български езиковеди – Ангел Пачев, Иван Касабов и Максим Стаменов, навършили своите 65-годишнини през 2017 г.

Проф. Ив. Касабов беше член на Европейската асоциация по лексикография (European Association for Lexicography, EURALEX), на Международната асоциация по семиотични изследвания (International Association of Semiotic Studies, IASS), на Международната асоциация по когнитивна семиотика (International Association for Cognitive Semiotics, IACS), на Балканската асоциация по семиотични изследвания (Balkan Association of Semiotic Studies, BASS), на Съюза на учените в България (СУБ), на Българското семиотично дружество и на Българско лексикографско дружество.

Носител е на престижни награди: Диплом за високи научни постижения на БАН (2007 г.) за изследването „Граматика на семантиката“; Диплом за високи научни постижения на Съюза на учените в България и БАН

(2014 г.) за колективната монография „Българска лексикология и фразеология“ в три тома.

Проф. Иван Касабов бе един от най-видните съвременни български лингвисти и семиотици. Неговите оригинални научни теории за семантичния речник-минимум и за единния граматико-семантичен принцип на всички езикови нива, синоптичната схема на смисъла и значението на лингвистичния знак от „Грамматика на семантиката“, семиотичният модел на думата знак от „Проблеми на общата лексикология“, а също и уникалният метод в двутомния „Универсален енциклопедичен речник“ издигат българската наука на много високо ниво и дават образец за научни постижения на бъдещите учени.

Поклон пред светлата памет на проф. Иван Касабов!

Сбогом, професоре!

**Надежда Костова / Nadezhda Kostova**

✉ Доц. д-р Надежда Костова  
kostova.na@abv.bg

✉ Assoc. Prof. Nadezhda Kostova, PhD  
kostova.na@abv.bg

Публикувано: 30 юни 2022

Published: 30 June 2022